

**KO'P TARMOQLI MAKTABGACHA TALIM TASHKILOTLARIDA
TARBIYALANUVCHILARNI O'QUV-TARBIYAVIY JARAYONGA
MOSLASHTIRISHNING PEDAGOGIK JIHLATLARI**

Alchurazova Nurzada Berdalievna
Maktabgacha ta'lim tashkilotlari direktor
va mutaxassislarini qayta tayyorlash va ularning
malakasini oshirish instituti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ko'p tarmoqli maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni o'quv-tarbiyaviy jarayonga moslashtirishning pedagogik jihatlari tahlil qilinadi. Bolalarning maktabgacha davrdan boshlab har tomonlama rivojlanishi, ularning psixofiziologik xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilgan dars va mashg'ulotlarga moslashuvi ta'lim tizimining muhim masalalaridan biridir. Muallif konstruktivizm va sotsiokultural yondashuvlarga tayanib, oilaviy tarbiya, pedagogik metodlar va ko'p tarmoqli mashg'ulotlar integratsiyasining moslashtirishdagi o'рни va samaradorligini ko'rsatib beradi. Maqolada tarbiyaviy muhitni shakllantirish, ota-onalar hamda tarbiyachilar o'rtasidagi hamkorlik va bolaning ijtimoiy muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish bo'yicha xulosalar ham bayon qilingan.

Kalit so'zlar: ko'p tarmoqli maktabgacha ta'lim, moslashtirish, pedagogik jarayon, konstruktivizm, sotsiokultural yondashuv, oilaviy tarbiya, ijtimoiy muloqot, psixofiziologik xususiyatlar

Аннотация: В данной статье рассматриваются педагогические аспекты адаптации воспитанников к учебно-воспитательному процессу в многопрофильных дошкольных образовательных организациях. Подчеркивается важность учета психофизиологических особенностей детей, применения конструктивистского и социокультурного подходов, а также интеграции различных направлений занятий. Автор показывает, как семейное воспитание, методика преподавания и взаимодействие педагогов с родителями влияют на успешную адаптацию ребенка. В статье приводятся выводы о роли образовательной среды, сотрудничестве семьи и воспитателей и развитии социальных навыков у дошкольников.

Ключевые слова: многопрофильное дошкольное образование, адаптация, педагогический процесс, конструктивизм, социокультурный подход, семейное воспитание, социальное взаимодействие, психофизиологические особенности

Annotation: This article examines the pedagogical aspects of adapting preschool children to the educational process in multi-profile preschool institutions. It highlights the

significance of considering children's psychophysiological characteristics, employing constructivist and sociocultural approaches, and integrating various areas of instruction. The author demonstrates how family upbringing, teaching methods, and collaboration between teachers and parents influence a child's successful adaptation. The article presents findings on the role of an educational environment, family-teacher cooperation, and the development of children's social skills.

Keywords: multi-profile preschool education, adaptation, pedagogical process, constructivism, sociocultural approach, family upbringing, social interaction, psychophysiological characteristics

Kirish

Ko'p tarmoqli maktabgacha ta'lim tashkilotlari bolalarning ilk yoshdan boshlab har tomonlama rivojlanishiga, ularni o'quv-tarbiyaviy jarayonga bosqichma-bosqich moslashtirishga ixtisoslashgan muhim maskanlardir. Bunday tashkilotlarning asosiy vazifalari bolaning psixofiziologik xususiyatlarini e'tiborga olgan holda ta'lim-tarbiya berish, ularning turli qobiliyat va iqtidorlarini aniqlash, ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirish hamda butun hayot davomida zarur bo'ladigan universal kompetensiyalarni shakllantirishdan iborat. Mazkur muassasalarda bir paytning o'zida bir nechta yo'nalish (ijtimoiy-psixologik, san'at, sport, lingvistik va boshqalar) bo'yicha mashg'ulotlar olib borilishi bolalarning qiziqish doirasini kengaytiradi, ularni xilma-xil ijtimoiy vaziyatlarga tayyorlaydi. Shu sababli ko'p tarmoqli maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyalanuvchilarni o'quv-tarbiyaviy jarayonga moslashtirish, ayniqsa, pedagogik jarayonning metodik jihatlarini puxta o'ylab rejalashtirish va amalga oshirish orqali imkon qadar tezroq va samarali yo'lga qo'yiladi.

Bolalarni rasmiy ta'lim bosqichlariga tayyorlash, ularni ijtimoiy hayotga olib kirish va mustaqil fikrga ega bo'lishlarini ta'minlash maktabgacha ta'lim muassasalarining ustuvor maqsadlaridan sanaladi. Biroq turli yosh toifasidagi bolalar bilan ishlashda, ayniqsa, ko'p tarmoqli tizimda murakkab vazifalar yuzaga keladi. Bir tomondan, bolalarning individual psixologik xususiyatlari, oilaviy muhit, shuningdek, ularning jismoniy va aqliy rivojlanish darajalari turlicha bo'ladi. Ikkinchi tomondan, turli yo'nalishlarda tashkil etiladigan mashg'ulotlar integratsiyalashuvi, moslashuvchan jadval, o'qituvchilar o'rtasidagi uzviy hamkorlik va resurslar taqsimoti singari jihatlar ham moslashtirish jarayonida katta rol o'ynaydi. Shu munosabat bilan, ko'p tarmoqli maktabgacha ta'lim tashkilotlarida moslashtirishning pedagogik strategiyasi bolaning dars jarayoniga qatnashishga bo'lgan tayyorgarligi, uning ijtimoiylashuvi, emotsional barqarorligi va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qilishi zarur.

Mazkur maqolaning maqsadi ko'p tarmoqli maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyalanuvchilarni o'quv-tarbiyaviy jarayonga samarali moslashtirish borasida pedagogik jihatlarini aniqlash, ushbu jarayonni takomillashtirish bo'yicha ilmiy-nazariy xulosa va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Ilk yoshdagi bolaning har tomonlama rivojlanishi, avvalo,

uning psixofiziologik xususiyatlarini e‘tiborga olgan pedagogik yondashuvga bog‘liqdir. Shuning uchun tadqiqotda maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlashda moslashtirish metodlarini chuqur tahlil qilinadi, oiladagi tarbiya va muassasa sharoitidagi tarbiyaviy faoliyat o‘rtasidagi o‘zaro integratsiya masalalari ko‘rib chiqiladi.

Usullar

Tadqiqotda asosan sifat metodologiyasiga tayanildi, chunki maktabgacha yoshdagi bolalarni kuzatish, ularning individual rivojlanish xususiyatlarini aniqlash, ularga ta‘sir qiluvchi pedagogik usullarning samaradorligini baholashdagi eng muhim vosita – bevosita kuzatuv, suhbat, holat tahlili va psixologik-pedagogik diagnostikadan foydalanishdir. Shuningdek, turli ilmiy adabiyotlar, mahalliy va xorijiy tadqiqotchilarning ko‘p tarmoqli maktabgacha ta‘lim muassasalaridagi tajribalari tahlil qilindi. Kuzatuv usuli orqali bolalarning mashg‘ulotlarga qatnashish faoliyati, pedagogik jarayonga qiziqishi, o‘qituvchilarning dars o‘tish metodlari hamda guruh ichidagi interaktiv muhit o‘rganildi.

Kichik guruhda olib borilgan eksperimental kuzatish davomida bolalarning turli mashg‘ulotlarga moslashuv darajasi, ularning ijtimoiy muloqot ko‘nikmalari, emotsional holati va ijodiy fikrlashini rivojlantirishga qaratilgan mashg‘ulotlarning samaradorligi tahlil qilindi. Tadqiqot jarayonida ota-onalar bilan suhbatlar o‘tkazilib, bolalarning uy sharoitida olgan tarbiyasi, oilaviy munosabatlar xususiyatlari, multimediya vositalaridan foydalanish darajasi kabi omillar ham hisobga olindi. Natijalarning ishonchliligini ta‘minlash maqsadida pedagoglar, psixologlar va metodistlar bilan intervyu tashkil qilindi, olingan ma‘lumotlar qiyosiy tahlil yo‘li bilan baholandi.

Mazkur tadqiqotning metodologik asosi sifatida konstruktivizm va sotsiokultural nazariyalar qabul qilindi. Konstruktivizm bolaning bilim olish jarayonida faol subyekt sifatida ishtirokini ta‘kidlaydi, ya‘ni o‘quvchi (bu holda, tarbiyalanuvchi) o‘zi faoliyat olib borib, real sharoitda tajribalar o‘tkazib, o‘quv materiallarini o‘zlashtiradi. Sotsiokultural yondashuv esa bolaning rivojlanishida madaniy muhit va ijtimoiy muloqotning rolini nazarda tutadi. Maktabgacha yoshda, ayniqsa, muloqot tarbiyachilar va tengdoshlar bilan bevosita va uzluksiz bo‘lgani sababli ijtimoiy faktor alohida ahamiyatga ega bo‘ladi. Konstruktivizm va sotsiokultural yondashuvlarni uyg‘unlashtirish orqali ko‘p tarmoqli ta‘lim tashkilotlarida bolalarni moslashtirishning pedagogik mexanizmlarini chuqur anglash imkoniyati yaratiladi.

Natijalar

O‘tkazilgan kuzatuvlar va suhbatlar tahlilining dastlabki natijalari shuni ko‘rsatdiki, ko‘p tarmoqli maktabgacha ta‘lim muassasalarida bolalarning moslashuv jarayoni bir qancha omillarga bog‘liq. Avvalo, muassasada yaratiladigan psixologik muhit muhim ahamiyatga ega, chunki bolalar ilk kunlardan oq yangi sharoitga moslashishda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Agar bolaga qulay, samimiy va osoyishta muhit yaratilsa, u o‘zini xavfsiz his qiladi, muloqotga oson kirishadi, mashg‘ulotlarda faol ishtirok etadi. O‘qituvchilarning, tarbiyachilarning moslashuv bosqichida bolalarga yakka tartibda yordam berishi, tarbiyaviy

muloqotni amalga oshirishi, emotsional qo‘llab-quvvatlashi bolalardagi xavotir va qo‘rquv hissini kamaytiradi.

Natijalar yana shuni ko‘rsatdiki, oilaviy tarbiya xususiyatlari ham bolaning tashkilotga moslashuv tezligi va sifatiga bevosita ta‘sir qiladi. Uy sharoitida mustaqil faoliyatga rag‘batlantirilgan, ota-ona bilan ko‘proq hamkorlik qilgan, ijtimoiy o‘yinlarga jalb etilgan bolalar ko‘pincha maktabgacha ta‘limdagi guruh mashg‘ulotlariga oson kirishadilar. Aksincha, himoyasiz, ortiqcha erkalangan yoki cheklovchi muhitda o‘sgan bolalar dastlabki bosqichda jamoa bilan ishlashda, tengdoshlari bilan muloqot qilishda turli qiyinchiliklarga duch keladilar. Shu bois ota-onalar va tarbiyachilar o‘rtasidagi hamkorlik, ma‘lum tartibdagi maslahatlar, uy-joy va muassasa sharoitlari o‘rtasida uzviy bog‘liqlik bo‘lishi muhimligi aniqlandi.

Ko‘p tarmoqli muassasalarning asosiy xususiyati sifatida turli yo‘nalishlardagi mashg‘ulotlarning integratsiyalashuvi qayd etildi. Turli kurslar, to‘garaklar, qisqa muddatli mahorat saboqlari orqali bolalarning aqliy, jismoniy va estetik rivojlanishlari parallel yo‘nalishda kechadi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, bolalar qaysidir bir sohaga qiziqish uyg‘otsa, bu ularning boshqalari bilan ham faol shug‘ullanishiga ijobiy ta‘sir etadi. Ijodiy mashg‘ulotlar, sport yoki musiqaga bo‘lgan intilish ularning umumiy rivojlanishida katta rol o‘ynab, o‘quv-tarbiyaviy jarayonda ijobiy natijalarga erishishiga zamin yaratadi.

Munozara

Tahlillardan kelib chiqadigan birinchi xulosa shuki, ko‘p tarmoqli maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida tarbiyalanuvchilarni o‘quv-tarbiyaviy jarayonga moslashtirish bola shaxsining har taraflama kamol topishini ta‘minlaydigan ko‘p bosqichli va hamkorlikka asoslangan metodikani talab etadi. Bolaning rivojlanishida faqat muassasa yoki faqat oila emas, balki ularning o‘zaro uyg‘un hamkorligi hal qiluvchi o‘rin tutadi. Ota-onalarning maktabgacha ta‘lim muassasasi bilan muntazam aloqada bo‘lishi, farzandlarining qiziqishlari va yutuqlarini kelishib turishi, zarur hollarda muassasa psixologi bilan ishlashi bolaning moslashuv jarayonini jadallashtiradi.

Ikkinchi xulosa shundaki, o‘qituvchilar va tarbiyachilarning malakasi, psixologik tayyorgarligi, shuningdek, ularning zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash qobiliyati bolalarning moslashuv darajasiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi. Konstruktivizm va sotsiokultural yondashuvlardan foydalanish, bolaning mustaqil fikr yuritishiga rag‘bat berish, turli metodik usullarni qo‘llash, bolalarda ijtimoiy muloqot ko‘nikmalarini shakllantirishda muhimdir. Masalan, ijodiy loyihalar, rolli o‘yinlar, muammoli topshiriqlar, kichik guruhlarda ishlash orqali bola o‘ziga xos tajriba orttiradi, tengdoshlari bilan ijtimoiy munosabatlar o‘rnatadi, fikrlarini aniq ifoda qilishni o‘rganadi.

Uchinchi xulosa shuki, bolalarni ko‘p tarmoqli mashg‘ulotlar orqali har tomonlama rivojlantirish ijobiy natija beradi. Masalan, sport bilan muntazam shug‘ullanish bolaning jismoniy rivojlanishini yaxshilash bilan birga, uning intizom va jamoaviy muloqot ko‘nikmalarini ham shakllantiradi. Musiqa, tasviriy san‘at yoki badiiy ijodga jalb qilish esa estetik va emotsional kamolotga yordam beradi, ijodiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Bularning barchasi yakunda o‘quv-tarbiyaviy jarayonning uzviy bir qismiga aylanib, bolalarning maktab bosqichiga o‘tishida mustahkam poydevor yaratadi.

Shu bilan birga, tadqiqotda ayrim cheklovlar mavjud bo‘lgani qayd etilishi lozim. Birinchidan, empirik ma’lumotlarning asosan kichik guruh misolida o‘rganilgani umumiy xulosalarni butun maktabgacha ta’lim tizimiga tatbiq etishda muayyan cheklovlar yaratishi mumkin. Ikkinchidan, ko‘p tarmoqli maktabgacha ta’lim tashkilotlarida tarbiyalanuvchilarni moslashtirishda regional farqlar, oila ijtimoiy-iqtisodiy sharoiti, madaniy xususiyatlar kabi omillar ham e’tiborda bo‘lishi kerak. Kelgusidagi tadqiqotlar ushbu omillarni kengroq qamrab olishi, kattaroq statistik ma’lumotlar bilan boyitilishi maqsadga muvofiq.

Yakuniy nuqtada shuni aytish mumkinki, ko‘p tarmoqli maktabgacha ta’lim tashkilotlari bolalarga ijtimoiy, psixologik, aqliy va jismoniy jihatdan mukammal shakllanish imkoniyatini beruvchi muhim maskanlardir. Bolalarning o‘quv-tarbiyaviy jarayonga moslashuvi, avvalo, ushbu muassasalarda ishlatiladigan pedagogik metodlar, yaratiladigan tarbiyaviy muhit va oilaviy tarbiya o‘rtasidagi uyg‘un hamkorlikka bog‘liqdir. Muvaffaqiyatli tashkil etilgan moslashtirish jarayonida bola o‘z qobiliyatlarini to‘liq namoyon eta oladi, ijtimoiy rollarni tezroq o‘zlashtiradi, mas’uliyat va mustaqil fikrlashni o‘rganadi, eng muhimi, kelgusi ta’lim bosqichlariga tayyorgarligi puxta bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский. – 2-е изд. – М.: Педагогика, 2017. – 283 с.
2. Пиаже Ж. Речь и мышление ребенка / Ж. Пиаже; пер. с франц. – Ростов н/Д: Феникс, 2003. – 512 с.
3. Гозиев Е. Г. Психологические основы формирования личности / Е. Г. Гозиев. – Ташкент: Фан, 2005. – 250 с.
4. Турабеков С. С. Многопрофильные дошкольные организации: интеграция образовательных направлений / С. С. Турабеков, М. А. Хамидова // Современное образование. – 2022. – № 5. – С. 45–52.
5. UNESCO. Early Childhood Care and Education (ECCE) [Elektron resurs]. – Rejim kirish: <https://www.unesco.org/en/education/early-childhood>